

KS. MARIUSZ ROSIK

Rajmund Pietkiewicz, *W poszukiwaniu „szczyrego słowa Bożego”. Recepcja zachodnioeuropejskiej hebraistyki w studiach chrześcijańskich w Rzeczypospolitej doby renesansu*, Wydawnictwo PWT, Wrocław 2011, 308 s. (Rozprawy Naukowe, 86)

Książka ks. Rajmunda Pietkiewicza poświęcona została recepcji zachodnioeuropejskiej hebraistyki w polskich studiach doby renesansu. Temat pracy został sformułowany następująco: *W poszukiwaniu „szczyrego słowa Bożego”. Recepcja zachodnioeuropejskiej hebraistyki w studiach chrześcijańskich w Rzeczypospolitej doby renesansu*. Tak sformułowany tytuł, aczkolwiek klarowny, nie precyzuje jednak jeszcze, na czym owa recepcja polega. Zostaje to jednak w pełni wyjaśnione zarówno we wstępie, jak i w treści pracy. Tematyka ta jest bardzo słabo opracowana na gruncie polskim. Nie ma również pozycji z tej dziedziny w całej bibliotyce światowej.

Poza wykazem skrótów, zasadami transkrypcji, bibliografią, wstępem, zakończeniem i *summary* praca zawiera trzy zasadnicze rozdziały noszące kolejno tytuły: *Studia hebraistyczne w renesansowej Europie*, *Studia hebraistyczne w renesansowej Rzeczypospolitej* oraz *Polskie przekłady Biblii hebrajskiej jako rezultat recepcji renesansowej hebraistyki w Rzeczypospolitej*. Zaproponowana struktura pracy wydaje się logiczna i nie budzi zastrzeżeń. Jednak tytuł III rozdziału w konfrontacji z tytułem całej publikacji sugeruje, że recepcja zachodnioeuropejskiej hebraistyki w Polsce w okresie renesansu ograniczyła się jedynie do przekładów Biblii. Czy tak jest rzeczywiście? Czy nie powstawały np. podręczniki teologiczne, gramatyki hebrajskie wydane po polsku czy inne opracowania, w których korzystano

z osiągnięć zachodniej hebraistyki? Czy nie tłumaczono zachodnich pisarzy zajmujących się hebraistyką na język polski? Czy ich osiągnięcia wzmiankowane są jedynie we wstępach i przypisach do przekładów Biblii, czy może doczekały się w tamtym czasie innych opracowań? Na te pytania – jak się wydaje – czytelnik znajduje odpowiedzi wprost dopiero w treści i zakończeniu (s. 265–266) książki ks. Pietkiewicza.

We wstępie autor precyzuje cel swojej pracy. Jest nim odpowiedź na kilka pytań, sformułowanych następująco: „1. Czy chrześcijańska hebraistyka w Rzeczypospolitej miała charakter kreatywny, czy tylko odtwórczy? 2. W jaki sposób dokonał się proces recepcji wiedzy hebraistycznej w Rzeczypospolitej? 3. Czy na chrześcijańskie studia hebraistyczne wywarły wpływ kontakty z wyznawcami judaizmu licznie zamieszkującymi tereny Rzeczypospolitej? 4. Jaki charakter miała polska hebraistyka? humanistyczny czy wyznaniowy? 5. W jaki sposób były zorganizowane w Rzeczypospolitej studia nad językiem hebrajskim? 6. Jaki był ich cel? 7. Jaki poziom znajomości języka hebrajskiego prezentowali nasi hebraiści? 8. Jak przedstawiało się rozpowszechnienie znajomości hebrajszczyzny w ówczesnym społeczeństwie?” (s. 19). Tak sformułowany cel pracy wydaje się nader klarowny i precyzyjny.

Autor we wstępie precyzuje metodę przyjętą w opracowaniu. Właściwie sięga aż po cztery metody badawcze: „1) metodę historyczną polegającą na krytycznym studium źródeł w celu rekonstrukcji faktów historycznych oraz ich przyczynowo-skutkowych powiązań; w naszym przypadku baczniejszą uwagę zwrócimy na historię studiów hebraistycznych oraz ich relację do humanizmu i reformacji; 2) metodę bibliograficzną polegającą na klasyfikacji oraz opisie starych druków; 3) metodę bibliologiczną badającą tzw. proces bibliologiczny (produkcja, dystrybucja i konsumpcja książki); 4) metodę filologiczną polegającą na porównawczym studium różnych wersji tekstu Pisma Świętego wraz z notami marginalnymi i komentarzami, ze szczególnym uwzględnieniem ich relacji do tekstów oryginalnych oraz zależności między nimi; w studium filologicznym konieczne będzie również zastosowanie elementów naukowej krytyki tekstu biblijnego” (s. 19). Dużym walorem pracy jest połączenie metod bibliograficznych z warsztatem egzegetycznym.

W pierwszym rozdziale książki autor przedstawia „narodziny i rozwój nowożytnych studiów nad językiem hebrajskim w zachodniej Europie” (s. 20) z szerokim odniesieniem do źródeł i pomocy do studiów nad Biblią hebrajską (paragraf 3). W rozdziale drugim prezentuje „stan studiów nad językiem hebrajskim w Rzeczypospolitej XVI w. i na początku XVII w.” (s. 20). Ostatnią część pracy poświęca polskim przekładom Biblii hebrajskiej, znów szeroko odnosząc się do ich źródeł (paragraf 4). Dużą zaletą trzeciego rozdziału jest sięgnięcie po przykłady tłumaczeń wybranych fragmentów z omówieniem wykorzystania źródeł oraz wskazaniem na podstawę i koncepcję przekładów. Jaśniejszego uzasadnienia wymagałby natomiast dobór przykładów. Jakie było kryterium tego doboru?

Dostrzegając wszelkie walory tego rzetelnego opracowania, warto zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze w zakończeniu pracy autor zauważa: „Niewielkie znaczenie dla rodzimych studiów hebraistycznych miały kontakty polskich humanistów i reformatorów z Żydami trwającymi w swojej wierze. Były one bardzo ograniczone i zostały potwierdzone tylko w przypadku Sz. Budnego” (s. 266). Rodzi się pytanie: dlaczego kontakty te były znikome? W Polsce doby renesansu wspólnota żydowska wydaje się być silną, również liczebną. Jaka była sytuacja Żydów polskich w tym czasie? Przykładem owocnych kontaktów dla studiów hebrajskich mogłby stać się św. Hieronim, który właśnie u rabinów uczył się zawłości języka hebrajskiego. Odpowiedzi na te pytania nie znajdują się bezpośrednio w książce ks. Pietkiewicza.

Po drugie inna uwaga autora dotyczy nurtów wyznaniowych: „Podobnie jak na Zachodzie, tak i w Rzeczypospolitej istniał humanistyczny nurt studiów hebraistycznych oraz nurty związane z różnymi orientacjami wyznaniowymi (luterańską, kalwińsko-bratnią, radykalną i katolicką)” (s. 267). W tym kontekście rodzi się kolejne pytanie: Czy każdy z nurtów wyznaniowych samodzielnie rozwijał myśl hebraistyczną, czy też istniała współpraca międzywyznaniowa w tej dziedzinie? Czy można mówić w tamtym czasie o jakichś formach współpracy ekumenicznej? Również i na te pytania czytelnik nie znajdzie wyczerpujących odpowiedzi.

Na s. 227 Autor zauważa: „Wersja Wulgaty określająca dolinę słowem *illustra* dała tłumaczenie ‘padół jasny’ (BL) oraz ‘Jasna dolina’ (BW). Przekład słowa מורה (dosł. ‘pouczenie’; rdzeń ירה) jako *illustra* wzięło

się zapewne od rdzenia tej nazwy, który w *hif.* znaczy ‘uczyć’, ‘nauczać’ – stąd słowo to mogło zostać zinterpretowane jako ‘pouczyć’, ‘oświecić’ (kogoś)”. Użyty tu mianownik przymiotnika „jasny” w języku łacińskim podany jest niepoprawnie. Autor wydaje się sugerować, jakoby podstawowe formy tego przymiotnika brzmiały: *illustrus*, -a, -um; tymczasem słowniki podają jednoznacznie formy: *illustris*, -is, -e.

Autor opracowania podzielił bibliografię na kilka części: źródła, pomoce filologiczne, bibliografie i katalogi, encyklopedie – słowniki – leksykony oraz opracowania. Podział ten pod względem formalnym nie budzi zastrzeżeń. Podkreślić należy, że ks. Pietkiewicz dotarł do bardzo wielu tekstów źródłowych, co musiało być pracą niezwykle żmudną i czasochłonną. Zebrana literatura jest bardzo obfita. Autor dotarł do wielu pozycji trudno dostępnych. Cieszy również obfite korzystanie z literatury obcojęzycznej.

Warto podkreślić, że na gruncie polskim praca stanowi jak dotąd jedyną monografię na temat recepcji hebraistyki zachodniej w Polsce w dobie renesansu. Monografia ks. Rajmunda Pietkiewicza jest w pełni samodzielna, oryginalna, poprawna zarówno pod względem metodologicznym, jak i merytorycznym. Cieszy fakt, że ubogaca ona polską literaturę teologiczną w zakresie biblistyki i bibliotekoznawstwa.